

Dr Monika Szela-Badzińska, SBP 371

STRATEGIE TŁUMACZENIOWE KS. PROF. REMIGIUSZA POPOWSKIEGO W PRZEKŁADZIE PIĘCIOKSIĘGU Z SEPTUAGINTY

Wstęp

Septuaginta jest bezsprzecznie dziełem o wielkim znaczeniu dla wspólnot wiernych różnych wyznań i denominacji, będąc Biblią grecką dla żydów z czasów Ptolomeusza, pierwszych chrześcijan i kościołów prawosławnych, głównym źródłem cytatów dla autorów nowotestamentowych, przekładem i świadkiem pierwotnego tekstu hebrajskiego, pomocą w porównawczych badaniach czy biblijnych egzegezach. Zasłużenie zatem również tłumaczenie tego dzieła jest uznawane za „wydarzenie historyczne, pierwsze tego typu przedsięwzięcie”¹, dzięki któremu polska biblistyka dołączyła do kręgu narodów posiadających swoje tłumaczenie Biblii greckiej.

Niniejsze studium poświęcone jest analizie strategii tłumaczeniowych zastosowanych przez ks. prof. Remigiusza Popowskiego w procesie przekładu Septuaginty² na język polski. Celem jest poznanie odpowiedzi na pytania: jakie

¹ W. Chrostowski, *Przedmowa redaktora naukowego „Prymasowskiej Serii Biblijnej”*, w: *Biblia Pierwszego Kościoła*, Warszawa 2016, s. XI-XIII.

² Termin „Septuaginta” jest używany na oznaczenie nieznanego nam obecnie tekstu pierwotnego tłumaczenia wpiery Pięcioksięgu, następnie pozostałych pism, wreszcie obejmujące teksty nietłumaczone, powstałe w języku greckim. Septuagintą nazywane jest też wydanie Rahlfsa-Hanharta, podstawę polskiego tłumaczenia, a i polski przekład również nosi tytuł

strategie i techniki Autor tłumaczenia opublikowanego pod tytułem *Septuaginta, czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*³ zapowiada we Wstępie⁴ oraz w artykułach poświęconych przekładom⁵, a także w jaki sposób wybór tych strategii i technik Autor realizuje. W artykule przedstawione zatem zostaną w pierwszej kolejności wybrane terminy z dziedziny przekładoznawstwa dotyczące sposobu realizacji tłumaczenia, następnie sylwetka Autora polskiego przekładu Septuaginty wraz z omówieniem zapowiadanych przez niego konwencji tłumaczenia oraz egzemplifikacją. Przykłady były pozyskiwane poprzez porównanie tekstu źródłowego i docelowego z uwzględnieniem wyjaśnień Autora tłumaczenia (analiza jakościowa korpusu równoległego), badanie statystyczne słów kluczowych i wzorów kolokacyjnych tekstu źródłowego i docelowego (analiza ilościowa korpusu równoległego), analizę korpusu porównawczego (np. BT pod kątem typowości kolokacji) oraz analizę innych tekstów referencyjnych (NKJP⁶, NETS⁷, SCS⁸) (tekst w języku angielskim i staro-cerkiewnosłowiańskim w celu sprawdzenia, jak tłumacze na inne języki radzili sobie z danym translatem). W niektórych przypadkach konsultowany był Narodowy Korpus Języka Polskiego pod kątem typowości kolokacji i cech języka potocznego. Badania statystyczne są wykonane za pomocą oprogramowania WordSmithTools 6⁹.

„Septuaginta”. Będę zatem stosowała określenia „Septuaginta”, „LXX”, „Tłumaczenie Siedemdziesięciu” oraz „Biblia grecka” z dodatkowym dookreśleniem.

³ Dotychczas ukazały się następujące wydania pierwotnego tłumaczenia ks. prof. R. Popowskiego bez zmian redakcyjnych Oficyny Wydawniczej „Vocatio”: *Septuaginta, czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami. Przełożył, przypisami i wstępami opatrzył ks. R. Popowski SDB, Prymasowska Seria Biblijna, Warszawa 2013, 2014, 2017; Septuaginta czyli Grecka Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi oraz apokryfami żydowskimi i onomastykonem. Przełożył, przypisami i wstępami opatrzył ks. Remigiusz Popowski SDB, Prymasowska Seria Biblijna, Warszawa 2014.*

⁴ R. Popowski, *Wstęp*, w: *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami. Przełożył, przypisami i wstępami opatrzył ks. R. Popowski SDB, Prymasowska Seria Biblijna, wyd. 3, Warszawa 2013, s. XV.*

⁵ R. Popowski, *Perypetie z Leksyką Septuaginty*, „Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae Et Latinae” 18 (2008).

⁶ Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://nkjp.pl/> [19.01.2023].

⁷ *A New English Translation of the Septuagint*; <http://ccat.sas.upenn.edu/nets/edition/> [19.01.2023].

⁸ *Библия на церковно-славянском языке*; http://www.my-bible.info/biblio/bib_tsek/ [19.01.2023].

⁹ WordSmithTools 6, <https://www.lexically.net/wordsmith/> [09.02.2023]; zob. również na temat metod językoznawstwa korpusowego Piotrowski, T., *Językoznawstwo korpusowe – wstęp do problematyki*, w: *Językoznawstwo w Polsce. Stan i perspektywy*, ed. Stanisław Gajda, Opole 2003.

1. Terminologia

W literaturze przekładoznawstwa, w odniesieniu do praktycznej strony pracy tłumacza, w badaniach nad językiem hybrydowym przekładu, trzecim kodem i uniwersaliami tłumaczeniowymi, czy problemem nieprzekładalności wynikającego z różnic kulturowych i językowych, pojawiają się następujące terminy: strategia, technika, procedura, konwencja, metoda, ekwiwalencja.

Badacze w większości zgadzają się, że pewne decyzje dotyczą całości tekstu, a niektóre poszczególnych przypadków i ich rozwiązań. W niniejszym referacie przyjęłam (głównie za prof. K. Hejwowski¹⁰), że „strategia/konwencja” to preferowany sposób postępowania w całym tekście, w zależności od jego celu, typu i odbiorcy, sprowadzający się ogólnie do problemu czy zbliżyć odbiorcę do tekstu czy tekst do odbiorcy. Wśród tych strategii wymieniane są następujące przeciwstawiane sobie pary strategii, „dychotomie”, między innymi: tłumaczenie „słowo za słowo” przeciwstawiane tłumaczeniu „sens za sens”; tłumaczenie bezpośrednie (zapożyczenie, kalka i tłumaczenie dosłowne) lub procedur okrężnych (*oblique*) (transpozycja, modulacja, ekwiwalencja (idiom za idiom) i adaptacja) (Jean-Paul Vinay, Jean Darbelnet); udomowienie (*domestication*, przekład oswojony) lub egzotyzacja (*foreignization*, przekład wyobcowany) (Venuti); tłumaczenie syntagmatyczne (za pomocą najbardziej zewnętrznie podobnych struktur i pierwszych ekwiwalentów słownikowych) lub funkcjonalne; przekład semantyczny (wierny, ale elastyczny, uwzględniający estetykę tekstu) lub komunikatywny (przekazujący znaczenie kontekstowe, tak aby tekst docelowy był jak najbardziej zrozumiały dla czytelnika) (Newmark); tłumaczenie formalne lub dynamiczne (Nida); tłumaczenie jawne lub ukryte. Warto tutaj odnotować, że tłumaczenie interlinearne przez niektórych nie uznawane za tłumaczenie, tylko za odwzorowanie struktury oryginału, aby ukazać jego specyfikę.

¹⁰ K. Hejwowski, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004. Warto również zapoznać się z innymi pracami z dziedziny przekładoznawstwa opisowego: M. Baker, ed., *The Routledge encyclopedia of translation studies*, Routledge, London 1998; P. Fawcett, *Translation and language: Linguistic theories explained*, Saint Jerome Publishing, Manchester 2003; J. Munday, *Introducing Translation Studies. Theories and applications*, Routledge, London 2001; P. Newmark, *A Textbook of Translation*, Prentice Hall, New York 1988; M. Baker, *In other words. A coursebook on translation*, Routledge, London 1992; G. Palumbo, *Key Terms in Translation Studies*, Continuum, New York 2009; J.-P. Vinay, J. Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A methodology for translation*, John Benjamins Publishing Co., Amsterdam 1995.

Natomiast „technika/procedura/metoda” to konkretne rozwiązanie napotkanego problemu tłumaczeniowego. Tutaj możemy wymienić następujące techniki: reprodukcja z objaśnieniami lub bez (użycie niezasymilowanego słowa z ewentualną naturalizacją czy transliteracją); tłumaczenie syntagmatyczne z objaśnieniami lub bez (ryzyko stosowania wyrażen pozornie sformułowanych w języku docelowym); uznany ekwiwalent (nazw organizacji, instytucji, nazw geograficznych, antroponomów, tytułów utworów, cytatów); ekwiwalent funkcjonalny lub kulturowy (zastąpienie danego zjawiska zjawiskiem znanym w kulturze docelowej, szczególnie, gdy nie odgrywa znaczącej roli); hiperonim; ekwiwalent opisowy (opis lub definicja zamiast terminu); parafraza; opuszczenie/redukcja; zapożyczenie/transferencja; synonimia; redukcja i rozszerzenie (gdy jednowyrazowy transland jest oddany kilkuwyrazowym translatem); uproszczenie i neutralizacja (słów nacechowanych, żargonu, żartów); eksplicytacja; transpozycja (zmiana części mowy); modulacja; adaptacja (zmiana sytuacji na istniejącą w kulturze docelowej); naturalizacja (dostosowanie do zasad wymowy i pisowni języka docelowego), dublety tłumaczeniowe (dwie procedury na raz, np. transferencja i objaśnienie), przypisy, dodatki i objaśnienia.

Oddzielne techniki są wymienione dla tłumaczenia nazw własnych (*nomina propria*) – wyrazów (rzeczowniki lub znominalizowane przymiotniki) lub grup wyrazów (grupy rzeczownikowe) używanych do identyfikacji konkretnego obiektu, które mogą mieć wartość opisową, rządzą się regułami morfologicznymi i podlegają procesowi konwencjonalizacji, gdyż z czasem zanika ich znaczenie motywacyjne (występuje też proces odwrotny, gdy nazwa własna już nie identyfikuje konkretnego obiektu, stając się apelatywem). Badacze rozpoznają trzy możliwe składniki ich znaczenia: znaczenie semantyczne (jeśli nazwa to rzeczownik pospolity), znaczenie semiotyczne (jeśli nazwa konotuje skojarzenia historyczne, społeczne, polityczne, geograficzne, religijne, mitologiczne, intertekstualne lub płciowe), znaczenie symboliczne dźwięku (jeśli nazwa ma jakoś onomatopeiczną lub fonestetyczną)¹¹. Z innej perspektywy rzeczowniki własne można podzielić na nazwy konwencjonalne (niemotywowane do celów tłumaczenia) i nazwy nacechowane (motywowane do celów tłumaczenia)¹².

¹¹ Zob. L. Fernandes, *Translation of names in children's fantasy literature: bringing the young reader into play*, „New Voices in Translation Studies” 2 (2006), pp. 46-48.

¹² Zob. również: Ch. Nord, *Proper names in translations for children: “Alice in Wonderland as a case in point”*, „Meta” XLVIII (2003), s. 182-196; K. Hejwowski, *Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu*, op. cit., s. 85-104; A. Rambiert-Kwaśniewska, *Problem of the Translation of Toponyms in the Septuagint Based on the Example of “Wool of Miletus” (Ez 27:18)*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 28/2 (2020), s. 31-48.

Tłumacz jest wówczas zobowiązany do rozpoznania możliwego ładunku semantycznego, semiotycznego lub symbolicznego i zachowania go w tłumaczeniu. W tym celu, w zależności od rodzaju nazwy własnej, wymienia się liczne techniki: reprodukcję/transkrypcję/transliterację (kopiowanie oryginalnej nazwy, w razie potrzeby transkrybowanej, z objaśnieniem lub bez); modyfikację (dostosowanie do wymogów ortograficznych lub gramatycznych języka docelowego); zastąpienie/konwencjonalizację uznanym ekwiwalentem (nazwy organizacji, instytucji, nazwy geograficzne, antroponimy, tytuły dzieł, cytaty); adaptację/udomowienie; zastąpienie ekwiwalentem wymyślonym; hiperonimię/hiponimię, uogólnienie/wyszczególnienie; tłumaczenie słowem pospolitym; asocjacja (gdy tłumacz zastępuje nazwę własną w tekście źródłowym nazwą własną w tekście docelowym o porównywalnej treści lub konotacjach); ekspansję/amplifikację (gdy jednowyrazowa nazwa własna jest zastępowana większą liczbą wyrazów w języku docelowym), usunięcie/opuszczenie.

Przekład analizowany w niniejszym artykule to z perspektywy przekładoznawstwa przypadek szczególny ze względu na tekst źródłowy, język podstawy, typ tekstu. Tekst źródłowy jest bowiem już tłumaczeniem, określanym jako „tłumaczenie bez oryginału”¹³, zawiera liczne fragmenty, które trudno zinterpretować i dla których istniejące teksty hebrajskie nie zawsze przynoszą wyjaśnienie – uświadamiają tylko odrębność tekstową podstawy. Ks. Prof. Popowski sygnalizuje niejednorodność jakości tekstów, od tłumaczenia dosłownego do parafrazy, nieporadne lub zawiłe zdania, błędy gramatyczne, leksykalne (brak słów w słownikach, neosemantyzmy), transliterację nieznaną tłumaczowi słów hebrajskich a nawet elipsę. Trzeba tu dodać, że tekstem źródłowym jest kompilacja manuskryptów dokonana przez Alfreda Rahlfsa, zawierająca tekst niektórych fragmentów w dwóch wersjach. Autor polskiego tłumaczenia przyznaje jednak, że omawiany Pięcioksiąg jest w porównaniu z innymi księgami najlepszej jakości.

Język podstawy przekładu to według Tłumacza nie tyle *koine*, co „greka translacyjna, uzależniona od substratu semickiego, zwłaszcza na poziomie składni i stylu, w którym twórca przekładu skupiał się bardziej na języku tłumaczonego dokumentu niż na gramatycznej i stylistycznej poprawności przekładu”¹⁴.

W celu przyjęcia odpowiednich strategii tłumaczeniowych, tłumacz musi zdefiniować typ tekstu, cel tłumaczenia, odbiorcę tekstu, zidentyfikować główne

¹³ A. Gomola, *Przekład biblijny jako kolebka przekładoznawstwa. Septuaginta w perspektywie zwrotu kulturowego w przekładzie*, w: *Perspektywy na przekład*, red. M. Piotrowska, Kraków 2021, s. 49.

¹⁴ R. Popowski, *Perypetie*, s. 193.

problemy. I tutaj znowu tłumaczenia biblijne stanowią przypadek szczególny. Treść dotyczy wydarzeń z jednej strony odrębnych historycznie i kulturowo (starożytność, inny obszar geograficzny, botaniczny, mentalny, odmienne zwyczaje i rytuały, obce nazwy własne), opisywanych w różnych wiekach przez licznych redaktorów, z drugiej strony, jako podstawowy tekst religijny staje się tekstem należącym do tego samego kręgu kulturowego (z długą tradycją asymilacji np. onimów). Warto dodać, że tekst źródłowy zawiera różne typy tekstów: proza historiograficzna z elementami poezji (w omawianym fragmencie), poza tym, poezja sapiencjalna, pisma prorocze.

2. Autor i założenia polskiego tłumaczenia Septuaginty

Ks. prof. dr hab. Remigiusz Popowski urodził się na Mazowszu 10 marca 1936 roku¹⁵. Naukę rozpoczął (w Generalnym Gubernatorstwie) w wieku siedmiu lat. Po wojnie jego rodzice wyemigrowali na Ziemię Odzyskane. Tam kontynuował naukę, choć z różnymi problemami (powtarzał klasę czwartą, sam przerobił materiał klasy siódmej). W 1950 roku wstąpił do Niższego Seminarium Duchownego Księży Salezjanów w Łądzie nad Wartą. Problemy z reżimem i groźba upaństwowienia skłoniły władze Towarzystwa Salezjańskiego do zachęcania uczniów do wstąpienia do nowicjatu w Czerwińsku nad Wisłą. Popowski skorzystał z zaproszenia, choć ukończył tylko dziewięć klas z jedenastu, i rozpoczął nowicjat pod koniec lipca 1952 roku. Pierwsze śluby zakonne złożył w 1953. W roku 1955 zaliczył jednocześnie dwa lata seminarium i klasę jedenastą z maturą wewnętrzną, a następnie podjął praktykę pedagogiczną we Fromborku. W 1958 roku, po uzyskaniu matury państwowej kontynuował formację w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą. W 1962 roku przyjął święcenia kapłańskie. Studiował filologię klasyczną na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim – studia

¹⁵ Biogram prof. Remigiusza Popowskiego podają za: A. Budzisz, *Curriculum Vitae ks. prof. dra hab. Remigiusza Popowskiego SDB*, Roczniki Humanistyczne LIV-LV (2006-2007) z. 3, http://www.kul.edu.pl/files/409/public/RH54-55z3/RH_54-55z3_01-Popowski_Biog.pdf [20.05.2021], s. 5-12. Opracowanie biogramu było przygotowane na potrzeby niepublikowanej pracy magisterskiej: M. Szela, *Przekład Septuaginty Remigiusza Popowskiego na język polski i jego znaczenie dla kultury biblijnej w Polsce*, Papieski Wydział Teologiczny, Wrocław 2022.

zwieńczył pracą magisterską pt. „Neologizmy w *Diatrybach* Epikteta” i podjął pracę w salezjańskim Wyższym Seminarium Duchownym. Promotorka jego pracy magisterskiej, docent Janina Niemirska-Pliszczyńska zaprosiła go na seminarium doktoranckie, a po dwóch latach zatrudniła jako asystenta jej katedry. Ks. Popowski piął się po szczeblach naukowej kariery aż do profesury zwyczajnej w 1996¹⁶. Stopień doktora uzyskał na Uniwersytecie Wrocławskim w 1974 roku na podstawie rozprawy pt. *Struktura semantyczna neologizmów w Listach Pawła z Tarsu*, zaś stopień doktora habilitowanego w 1985 roku na podstawie dorobku naukowego i rozprawy pt. *Imperativus na tle indikativu w Listach Pawła z Tarsu*. Był specjalistą w zakresie filologii klasycznej, greckiego językoznawstwa oraz greckiej literatury epoki cesarstwa rzymskiego. Przez wiele lat kierował Katedrą Języka Greckiego i Literatury Greckiej Późnego Antyku KUL. Wypromował pięćdziesięciu magistrów i czterech doktorów. Był prodziekanem i dziekanem Wydziału Nauk Humanistycznych KUL oraz członkiem licznych stowarzyszeń: Redakcji Naczelnej *Encyklopedii Katolickiej*, Polskiego Towarzystwa Filologicznego, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Towarzystwa Naukowego KUL oraz Polskiego Towarzystwa Językoznawstwa Kognitywnego oraz Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN. Za *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu* otrzymał w 1995 roku nagrodę Ministra Edukacji Narodowej. Po przejściu na emeryturę w 2006 roku, nadal zajmował się tłumaczeniem. Za wieloletnią pracę na KUL-u w 2011 otrzymał Medal za Zasługi dla KUL. Jego *opus vitae* stało się tłumaczenie Septuaginty na język polski, za które otrzymał nagrodę Stowarzyszenia Wydawców Katolickich Diamentowy FENIKS w kwietniu 2014 roku. Niestety, po walce z chorobą nowotworową zmarł miesiąc później, 15 maja 2014 roku.

Na potrzeby tłumaczenia Septuaginty na język polski, Autor przekładu przyjął, że głównym celem tłumaczenia jest przybliżenie czytelnikowi tekstu greckiego (czyli konwencja egzotyżacji, choć Autor nie używa tego terminu): „Przekład niniejszy jest we wszystkich wymiarach przekładem Septuaginty, a nie ksiąg w wersji oryginalnej poprzez filtr Septuaginty, nawet jeśli w niej jest wy-

¹⁶ Rok 1996 (dokładnie 25.03.1996) podaję za profilem w Nauce Polskiej: https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=48623&_k=fzhgvo [30.02.2022]; por. A. Budzisz, *Ks. prof. R. Popowski*, „Przegląd Uniwersytecki” 104 (2006) nr 6, http://www.kul.lublin.pl/files/66/przegląd/PU_06_comp_www.pdf [20.05.2021], s. 13; A. Budzisz, *Curriculum Vitae...*, s. 10; por. <https://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/kraj/pozegnania-zmarl-ks-remigiusz-popowski-sdb-40446/> [20.05.2021]; https://pl.wikipedia.org/wiki/Remigiusz_Popowski [20.05.2021].

rażne odstępstwo od substratu hebrajskiego”¹⁷. Tłumacz również decyduje się na „przekład literacki, w którym dąży się do zachowania sensu podstawy przekładu, a równocześnie zasad gramatyki polskiej”¹⁸. Odbiorcą przekładu jest według ks. Popowskiego każda osoba ceniąca sobie lekturę Pisma Świętego, niekoniecznie specjalista. Tłumacz wprowadza objaśnienia oparte dla jednolitości na Słowniku wiedzy biblijnej (B.M. Metzger, M.D. Coogan)¹⁹.

Sądząc po zapowiedziach, Tłumacz zatem decyduje się na tłumaczenie formalne („Jednym z pragnień tłumacza było takie formowanie zdań (...) by zachowywały myśl tekstu podstawowego”²⁰), nie jest to tłumaczenie syntagmatyczne, gdyż Autor przekładu nie naśladuje struktury oryginału i na ogół nie podaje najbliższych znaczeń (chce by zdania „były zwarte, by swoją rytmiką ułatwiały głośne czytanie i by w miarę jego uzdolnień były piękne”²¹) i w ich wyborze zgodnie z Katechizmem uwzględnia kontekst zdaniowy, intencję autora, okoliczności historyczne i kulturowe, rodzaje literackie i mentalność epoki w perspektywie jedności całego Pisma Świętego, tradycji i analogii wiary (KKK 109-114)²².

3. Przykładowe rozwiązania translatorskie

Tłumacz zapowiada, że przybliży Septuagintę, więc nie dostosowuje tekstu docelowego do tekstu hebrajskiego, zachowując wszystkie różnice tekstowe (łącznie z dodatkami w nawiasach za Rahlfssem): (np. Rdz 2,2 – LXXPop „W szóstym dniu Bóg doprowadził do pełni swoje dzieła, które stworzył. W siódmym natomiast dniu Bóg odpoczął od wszystkich swoich dzieł, których dokonał” (według TM Bóg zakończył pracę w dniu siódmym i odpoczął w dniu siódmym מְנוּחָה יַעֲשֶׂה בַּיּוֹם הַשִּׁבְעִי); Rdz 4,7 LXXPop „O nie! Czy jeśli właściwie złożyłeś ofiarę, ale niewłaściwie ją rozdzieliłeś, nie popełniłeś grzechu? Zachowaj jednak spokój. Przecież od ciebie zależy odwrócenie się od niego. Ty masz nad nim panować.” (BT „Przecież gdybyś postępował dobrze, miałbyś twarz pogodną; jeżeli zaś nie będziesz dobrze postępował, grzech leży u wrót i czyha na ciebie, a przecież ty masz nad nim panować.”); Wj 15,3 – LXXPop „Pan niszczący wojny” jako tłumaczenie

¹⁷ R. Popowski, *Wstęp*, s. XXII-XXIII.

¹⁸ R. Popowski, *Wstęp*, s. XXII.

¹⁹ R. Popowski, *Wstęp*, s. XXIII.

²⁰ R. Popowski, *Wstęp*, s. XXIV.

²¹ R. Popowski, *Wstęp*, s. XXIV.

²² R. Popowski, *Wstęp*, s. XXI.

συντρίβων πολέμους, choć w tekście hebrajskim jest „Bóg-wojownik” אֱלֹהֵי מִלְחָמָה (BT „Pan, mocarz wojny, Jahwe jest imię Jego”); Lb 24,17 LXXPop „powstanie mąż z Izraela” ἄνθρωπος – w tekście hebrajskim jest „berło” בַּרְזַל, co BT tłumaczy na polski jako „z Izraela podnosi się berło”; Pwt 6,4 „A oto nakazy i wyroki, które Pan skierował do synów Izraela na pustyni po ich wyjściu z Egiptu: Słuchaj, Izraelu, Pan, nasz Bóg, jest Panem jedynym” – Καὶ ταῦτα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ κρίματα ὅσα ἐνετείλατο Κύριος τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, ἐξεληθόντων αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου Ἄκουε, Ἰσραήλ· Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστίν· (BT „Słuchaj, Izraelu, Pan jest naszym Bogiem – Panem jedynym”).

Tłumacz zachował również numerację zgodnie z wydaniem krytycznym. W Księdze Przysłów dwa razy widzimy rozdział 24, 30 i 31. W Księdze Jeremiasza rozdział 46 w TM odpowiada 26 w LXX, rozdział 48 w TM znajdujemy jako 31 w LXX, natomiast 50-51 z TM odpowiada rozdziałom 27-28 w LXX.

Podobnie nazwy ksiąg zachowane są częściowo za Septuagintą. Częściowo, ponieważ przed tekstem wprowadzenia do danej księgi używana jest nazwa tradycyjna, np. Księga Rodzaju, zaś przed tekstem głównym pojawia się nazwa tłumaczona, np. „Narodzenie”; Księga Wyjścia ma drugi tytuł „Wyjście”, Księga Kapłańska – „Lewicka”, Księga Liczb – „Liczb”, a Księga Powtórzonego Prawa nosi również tytuł „Powtórzone Prawo”.

Tłumacz decyduje się na wybór najbliższego znaczenia, wtedy, gdy ma to uzasadnienie strategią nadrzędną przybliżenia tekstu Septuaginty czytelnikowi znającemu inne tłumaczenia: np. Rdz 1,20-30 „płazy mające życie” ἑρπετὰ ψυχῶν ζῶσῶν (BT „zwierzęta pełzające”, „istoty żywe”); „każdą istotę ożywioną należąca do płazów” πᾶσαν ψυχὴν ζῶων ἑρπετῶν; Kpl 25,8 „siedem tygodni rocznych, czyli czterdzieści dziewięć lat” ἑπτὰ ἑβδομάδες ἐτῶν ἐννέα καὶ τεσσαράκοντα ἔτη (BT „siedem lat szabatowych”).

Na potrzeby wykazania, że zdania nie zachowują szyku tekstu źródłowego w sposób niewolniczy, przeanalizowane zostały przykładowo początkowe wersety każdej z ksiąg Pięcioksięgu. Porównanie z tekstem wybranym na źródłowy²³ pokazuje odmienną dystrybucję spójników, inną interpunkcję oraz odejście od tradycyjnych rozwiązań.

Przykład 1 (Rdz 1,1-5)

Rdz 1,1 Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.

„Najpierw Bóg stworzył niebo i ziemię.”

²³ *Septuaginta*, red. A. Rahlfs, R. Hanhart, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2007.

1,2 ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀβύσσου, καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

„Ziemia jednak była niewidoczna i niewyposażona. Ciemność zalegała nad otchłaniaią, a tchnienie Boga niosło się nad wodami.”

1,3 καὶ εἶπεν ὁ θεὸς Γενηθήτω φῶς. καὶ ἐγένετο φῶς.

„Bóg zatem rzekł: „Niech się stanie światło”, i światło nastąpiło.”

1,4 καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν. καὶ διεχώρισεν ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους.

„I widział Bóg, że ono jest dobre i piękne. Wtedy oddzielił Bóg światło od ciemności.”

1,5 καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσεν νύκτα. καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία.

„Światło nazwał Bóg dniem, a ciemność nazwał nocą. Minał wieczór i minął poranek – dzień pierwszy.”

Jak widzimy, w przykładowym fragmencie Księgi Wyjścia, w tekście greckim spójnik καὶ pojawia się dwanaście razy, zaś w tekście polskim spójnik „i” pojawia się pięć razy oraz dwa razy spójnik „a”. Inny jest podział zdań – tekst grecki w wersecie 1,2 zawiera jedno zdanie, a polskie tłumaczenie dwa zdania. Zamiast „na początku” w Rdz 1,1 pojawia się „najpierw”, orzecznik καλόν w Rdz 1,4 rozbudowany jest szeregiem „dobre i piękne”.

Przykład 2 (Wj 1,1-7)

Wj 1,1 Ταῦτα τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῶν εἰσπεπορευμένων εἰς Αἴγυπτον ἅμα Ἰακωβ τῷ πατρὶ αὐτῶν— ἕκαστος πανοικία αὐτῶν εἰσήλθοσαν

„Oto imiona synów Izraela, którzy z Jakubem, swoim ojcem, przybyli do Egiptu – każdy przyszedł z całą swoją rodziną:”

1,2 Ρουβην, Συμεων, Λευι, Ἰουδας,

„Ruben, Symeon, Lewi, Juda,”

1,3 Ἰσσαχαρ, Ζαβουλων καὶ Βενιαμιν,

„Issachar, Zabulon i Benjamin,”

1,4 Δαν καὶ Νεφθαλι, Γαδ καὶ Ασηρ.

„Dan i Nefthali, Gad i Aser.”

1,5 Ἰωσηφ δὲ ἦν ἐν Αἰγύπτῳ. ἦσαν δὲ πᾶσαι ψυχαὶ ἐξ Ἰακωβ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα.

„Józef natomiast już od dawna był w Egipcie. Wszystkich osób wywodzących się z Jakuba było siedemdziesiąt pięć.”

1,6 ἐτελεύτησεν δὲ Ἰωσηφ καὶ πάντες οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ πᾶσα ἡ γενεὰ ἐκείνη.

„Potem umarł Józef, wszyscy jego bracia i całe to pokolenie.”

1,7 οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ ηὐξήθησαν καὶ ἐπληθύνθησαν καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο καὶ κατίσχυον σφόδρα σφόδρα, ἐπλήθυνεν δὲ ἡ γῆ αὐτούς.

„A synów Izraela było coraz więcej. Rozmnażali się, byli wszędzie widoczni, coraz mocniejsi, kraj się nimi zapełniał.”

W przykładzie 2, spójnik καὶ występuje dziewięć razy, zaś polski spójnik „i” tylko trzy razy. W polskim tłumaczeniu wersetu Wj 1,1 pojawia się zdanie względne. W wersecie Wj 1,5 zauważalna jest eksplicytacja. Werset Wj 1,7 ma odmienną interpunkcję.

Przykład 3 (Kpl 1,1-4)

Kpl 1,1 Καὶ ἀνεκάλεσεν Μωϋσῆν καὶ ἐλάλησεν κύριος αὐτῷ ἐκ τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου λέγων

„Pan przywołał Mojżesza i tak mu powiedział z namiotu świadectwa:”

1,2 Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς ᾠανθρωπος ἐξ ὑμῶν ἐὰν προσάγαγῃ δῶρα τῷ κυρίῳ, ἀπὸ τῶν κτηνῶν, ἀπὸ τῶν βοῶν καὶ ἀπὸ τῶν προβάτων, προσοίσετε τὰ δῶρα ὑμῶν.

„Przemów do synów Izraela i to im powiedz: Gdy ktoś z was chce przynieść dar dla Pana, niech wie, że macie swoje ofiary dostarczać ze zwierząt domowych: z krów i z owiec.”

1,3 ἐὰν ὀλοκαύτωμα τὸ δῶρον αὐτοῦ ἐκ τῶν βοῶν, ἄρσεν ἄμωμον προσάξει πρὸς τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου προσοίσει αὐτὸ δεκτὸν ἐναντίον κυρίου.

„Jeśli ten jego dar ma być ofiarą całopalną z krów, ma dostarczyć samca bez skazy. Przyprowdzi go przed wejście do namiotu świadectwa w staniu godnym przyjęcia przed Panem.”

1,4 καὶ ἐπιθήσει τὴν χεῖρα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ καρπώματος, δεκτὸν αὐτῷ ἐξιλάσασθαι περὶ αὐτοῦ.

„Połóży swoją rękę na głowie ofiary, aby łaskawie była przyjęta od niego jako przebłaganie.”

W kolejnym fragmencie Pięcioksięgu spójnik καὶ występuje 3 razy, zaś w polskim tekście „i” pojawia się trzy razy. Zdania przekładu nie odwzorowują zdań źródłowych.

Przykład 4 (Lb 1,1-4)

Lb 1,1 Καὶ ἐλάλησεν κύριος πρὸς Μωυσῆν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῇ Σινα ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου ἐν μιᾷ τοῦ μηνὸς τοῦ δευτέρου ἔτους δευτέρου ἐξεληθόντων αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου λέγων

„Pierwszego dnia drugiego miesiąca, w drugim roku po ich wyjściu z Egiptu następującymi słowami przemówił Pan do Mojżesza na pustkowiach Synaju, w namiocie świadectwa:”

1,2 Λάβετε ἀρχὴν πάσης συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ κατὰ συγγενείας αὐτῶν κατ’ οἴκους πατριῶν αὐτῶν κατὰ ἀριθμὸν ἐξ ὀνόματος αὐτῶν κατὰ κεφαλὴν αὐτῶν, πᾶς ἄρσιν

„Ustalcie liczbę całego zgromadzenia synów Izraela według ich plemion, według rodzin w ich rodach, według ilości ich imion, człowieka po człowieku: każdego mężczyznę”

1,3 ἀπὸ εἰκοσαετοῦς καὶ ἐπάνω, πᾶς ὁ ἐκπορευόμενος ἐν δυνάμει Ἰσραὴλ, ἐπισκέψασθε αὐτοὺς σὺν δυνάμει αὐτῶν, σὺ καὶ Ααρων ἐπισκέψασθε αὐτούς.

„od lat dwudziestu wzwyż, każdego mogącego wyruszać w oddziałach zbrojnych Izraela. Dokonajcie przeglądu, biorąc pod uwagę ich zdolność do walki. Ty i Aaron, przeliczcie ich.”

1,4 καὶ μεθ’ ὑμῶν ἔσονται ἕκαστος κατὰ φυλὴν ἐκάστου ἀρχόντων, κατ’ οἴκους πατριῶν ἔσονται.

„Niech przy tym będą z wami przywódcy poszczególnych plemion. Niech będą według rodzin w ich rodach.”

We fragmencie Księgi Liczb spójnik καὶ występuje 4 razy, zaś w tekście polskim „i” pojawia się tylko raz. Zdania przekładu również nie odwzorowują zdań źródłowych.

Przykład 5 (Pwp 1,1-3)

Pwt 1,1 Οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησεν Μωυσῆς παντὶ Ἰσραὴλ πέραν τοῦ Ἰορδάνου ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸς δυσμαῖς πλησίον τῆς ἐρυθρᾶς ἀνὰ μέσον Φαραν, Τοφολ καὶ Λοβον καὶ Αυλων καὶ Καταχρύσεια·

„To są słowa wygłoszone przez Mojżesza do całego Izraela za Jordanem, na pustyni, na zachodzie, blisko Morza Czerwonego, pośrodku Faranu, czyli Tofolu, i Lobonu, i Wąwozu, i Terenów Złotonośnych.”

1,2 ἑνδεκα ἡμερῶν ἐν Χωρηβ ὁδὸς ἐπ’ ὄρος Σηρ ἕως Καδης Βαρνη.

„Jest jedenaście dni drogi przez Choreb przy górach Seir do Kades Barnego.”

1,3 και ἐγενήθη ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ μηνὶ μιᾷ τοῦ μηνὸς ἐλάλησεν Μωϋσῆς πρὸς πάντας υἱοὺς Ἰσραὴλ κατὰ πάντα, ὅσα ἐνετείλατο κύριος αὐτῷ πρὸς αὐτούς.

„Pierwszego dnia jedenastego miesiąca czterdziestego roku Mojżesz przekazał w słowie wszystkim synom Izraela to wszystko, co z myślą o nich nakazał mu Pan.”

W ostatnim fragmencie, z Księgi Powtórzonego Prawa, spójnik *καὶ* występuje 4 razy, zaś w tekście polskim „i” pojawia się tylko raz. Zdania przekładu nie odwzorowują zdań źródłowych. W wersecie Pwp 1,1 pojawia się kilka technik tłumaczenia nazw własnych: uznany ekwiwalent (Morze Czerwone), transkrypcja z modyfikacją (Faran, Tofol, Lobon) oraz tłumaczenie słowem pospolitym (Wąwóz i Tereny Złotoносne). W przekładzie struktura zdań źródłowych nie jest odwzorowywana.

Na potrzeby analizy przygotowane zostały dla tekstu greckiego oraz polskiego listy frekwencyjne, które dając wgląd w dystrybucję słów, pozwalają na zbadanie struktury zdań i leksyki. Najczęściej występujące słowo w tekście greckim to *καὶ*, które pojawia się na kartach Pięcioksięgu 11 700 razy. W tekście polskim najczęstszym słowem jest również spójnik „i”, jednak liczba wystąpień jest dużo niższa i wynosi 4 490.

Tabela 1. Lista frekwencyjna słów dla greckiego i polskiego tekstu Pięcioksięgu.

Lp.	Tekst grecki			Tekst polski		
	Wyraz	Częst.	%	Wyraz	Częst.	%
1	καὶ	11700	9,40	i	4490	3,71
2	τοῦ	2184	1,75	z	2442	2,02
3	ἐν	2183	1,75	do	2263	1,87
4	ὁ	1837	1,48	na	2234	1,85
5	αὐτοῦ	1815	1,46	w	2026	1,68
6	τὸ	1780	1,43	się	1991	1,65
7	τὴν	1688	1,36	nie	1741	1,44
8	τῆς	1666	1,34	to	1158	0,96
9	δὲ	1512	1,21	a	934	0,77
10	τῷ	1506	1,21	ich	897	0,74
11	τὸν	1424	1,14	Pan	890	0,74
12	τῶν	1408	1,13	jego	843	0,70
13	σου	1394	1,12	będzie	749	0,62
14	εἰς	1203	0,97	dla	625	0,52
15	τὰ	1136	0,91	od	621	0,51

16	ἐπὶ	1071	0,86	za	582	0,48
17	αὐτῶν	1057	0,85	tak	574	0,47
18	κύριος	978	0,79	jest	559	0,46
19	πρὸς	902	0,72	że	546	0,45
20	τῇ	876	0,70	niech	545	0,45
21	ἀπὸ	765	0,61	Pana	543	0,45
22	ἢ	756	0,61	go	519	0,43
23	εἶπεν	727	0,58	Izraela	502	0,42
24	οἱ	708	0,57	synów	502	0,42
25	ὑμῶν	662	0,53	Bóg	484	0,40
26	τοῖς	647	0,52	przez	478	0,40
27	ἐκ	640	0,51	po	454	0,38
28	Ἰσραηλ	592	0,48	co	447	0,37
29	τάς	582	0,47	tego	443	0,37
30	τοῦς	573	0,46	aby	412	0,34
31	οὐκ	570	0,46	przed	402	0,33
32	οὐ	569	0,46	przy	389	0,32
33	μου	514	0,41	jak	371	0,31
34	ὅτι	509	0,41	ze	366	0,30
35	αὐτῶ	501	0,40	was	340	0,28
36	ἔσται	501	0,40	mu	332	0,27
37	κατὰ	466	0,37	będziesz	330	0,27
38	Κυρίου	460	0,37	bo	329	0,27
39	ἐὰν	444	0,36	ci	329	0,27
40	μὴ	425	0,34	ja	320	0,26
41	αὐτῆς	421	0,34	kiedy	318	0,26
42	γῆς	385	0,31	wtedy	318	0,26
43	αὐτὸν	367	0,29	Mojżesz	315	0,26
44	θεός	357	0,29	on	308	0,25
45	ἢ	351	0,28	swojego	308	0,25
46	αὐτοῖς	333	0,27	mnie	305	0,25
47	σοι	329	0,26	nich	298	0,25
48	πάντα	323	0,26	które	288	0,24
49	Μωυσῆς	322	0,26	potem	283	0,23
50	ἐστιν	317	0,25	gdy	282	0,23

Szczególną uwagę zwróciłam na nazwy własne. Autor stosuje zasadniczo – jak sam zapowiada – technikę transliteracji imion. I rzeczywiście na około 700 nazw własnych, niewiele jest zastąpionych imionami w tradycyjnym brzmieniu: Jakub i Ezaw (Ἰακώβ i Ἡσαΐ), Mojżesz (Μωυσῆς), Józef (Ἰωσηφ), Jozue, syn Nauego (Ἰησοῦς υἱὸς Ναυη), rzeka Jordan (zamiast Jordanes), Morze Czerwone (ἐρυθρᾶς). Nawet imię siostry Mojżesza jest Mariam, a nie Miriam. Brzmienie

Septuaginty zostało zostawione również bratu Józefa jak Nefthali. W Księdze Rodzaju mamy ogród Edem, dęby Mambrego, Bajthel (Βαιθήλ) (dopełniacz Bajthelu) zamiast Betel, w Księdze Wyjścia „wody z Merry”. Podkreślić trzeba, że transliteracja jest konsekwentna i nieraz widzimy dwie różne formy imienia tej samej postaci tylko dlatego, że tak jest w Septuagincie, np. Manasses/Manasse (Lb 1,10), Onan/Onas (Rdz 36,24 i przypis). W transliteracji grecka „χ” jest zapisywana konsekwentnie jako „ch”, stąd mamy takie nazwy jak Choreb i Chebron (choć bardziej utrwalonymi formami są Horeb i Hebron), Chanaan zamiast Kanaanu.

Spośród imion z przykładowego wykazu z Rdz 46, na 87 imion z LXXPop, 24 mają takie samo brzmienie, jak w BT – z wyboru Autora lub podobieństwa w tekstach źródłowych; w sześciu przypadkach pojawia się uznany ekwiwalent (tzn. nazwa własna pojawia się w brzmieniu tradycyjnym odmiennym od brzmienia greckiego), zaś w czterech tłumaczenie.

Tabela 2. Imiona z wykazu z Rdz 46 (pogrubieniem zaznaczono uznane ekwiwalenty; kursywą zaznaczono nazwy, których brzmienie jest takie same w tekście greckim i tekstach polskich LXXPop oraz BT; kursywa i pogrubienie sygnalizuje tłumaczenie nazwy własnej).

	LXXPop	LXXRahlfs	BT
1	Izrael	Ισραηλ	Izrael
2	<i>Studnia Przysięgi</i>	<i>το φρεαρ του ορκου</i>	<i>Beer-Szeba</i>
3	Izaak	Ισαακ	Izaak
4	Jakub	Ιακωβ	Jakub
5	Egipt	Αιγυπτος	Egipt
6	Józef	Ιωσηφ	Józef
7	Chanaan	Χανααν	Kanaan
8	<i>Ruben</i>	<i>Ρουβην</i>	<i>Ruben</i>
9	Enoch	Ενωχ	Henoch
10	Fallus	Φαλλουζ	Pallu
11	Asron	Ασρων	Chesron
12	Charmi	Χαρμι	Karmi
13	<i>Symeon</i>	<i>Συμεων</i>	<i>Symeon</i>
14	<i>Jemuel</i>	<i>Ιεμουηλ</i>	<i>Jemuel*</i>
15	<i>Jamin</i>	<i>Ιαμιν</i>	<i>Jamin</i>
16	Aod	Αωδ	Ohad
17	Jachin	Ιαχιν	Jakin
18	Saar	Σααρ	Sochar
19	Saul	Σαουλ	Szaul
20	<i>Chananitydka</i>	<i>Χανανιτιδος</i>	<i>Kananejka</i>
21	Lewi	Λευι	Lewi

	LXXPop	LXXRahlfs	BT
22	Gerson	Γηρσων	Gerszon
23	Kaath	Κααθ	Kchat
24	<i>Merari</i>	<i>Μεραρι</i>	<i>Merari</i>
25	<i>Juda</i>	<i>Ιουδα</i>	<i>Juda</i>
26	<i>Er</i>	<i>Ηρ</i>	<i>Er</i>
27	Aunan	Αυναν	Onan
28	Selom	Σηλωμ	Szela
29	Fares	Φαρες	Peres
30	Zara	Ζαρα	Zerach
31	Asron	Ασρων	Chesron
32	Jemuel	Ιεμουηλ	Chamul*
33	<i>Issachar</i>	<i>Ισσαχαρ</i>	<i>Issachar</i>
34	Thola	Θωλα	Tola
35	Fua	Φουα	Puwwa
36	Jasub	Ιασουβ	Job
37	Zambram	Ζαμβραμ	Szimron
38	<i>Zabulon</i>	<i>Ζαβουλων</i>	<i>Zabulon</i>
39	<i>Sered</i>	<i>Σερεδ</i>	<i>Sered</i>
40	Allon	Αλλων	Elon
41	Aloel	Αλοηλ	Jachleel
42	Mezopotamia należąca do Syrii	Μεσοποταμία της Συρίας	Padda-Aram
43	Leja	Λεια	Lea
44	<i>Dina</i>	<i>Δινα</i>	<i>Dina</i>
45	<i>Gad</i>	<i>Γαδ</i>	<i>Gad</i>
46	Safon	Σαφων	Sifion
47	Aggis	Αγγις	Chaggi
48	Saunis	Σαουνις	Szuni
49	Thasoban	Θασοβαν	Esbon
50	Aedis	Αηδις Αηδής	Eri
51	Aroedis	Αροηδις	Arodi
52	Aroelis	Αροηλις	Areli
53	<i>Aser</i>	<i>Ασηρ</i>	<i>Aser</i>
54	Jemna	Ιεμνα	Jimna
55	Jesua	Ιεσουα	Jiszwa
56	Jeul	Ιεουλ	Jiszwi
57	Baria	Βαρια	Beria
58	Sara	Σαρα	Serach
59	Chobor	Χοβορ	Cheber
60	Melchiel	Μελχιηλ	Malkiel
61	Zelfa	Ζελφα	Zilpa
62	<i>Laban</i>	<i>Λαβαν</i>	<i>Laban</i>
63	<i>Rachel</i>	<i>Ραχηλ</i>	<i>Rachel</i>

	LXXPop	LXXRahlfs	BT
64	<i>Beniamin</i>	<i>Βενιαμιν</i>	<i>Beniamin</i>
65	Asenneth	Ασεννεθ	Asenat
66	<i>Miasto Słońca</i>	<i>Ηλιου πολις</i>	<i>On</i>
67	Petefres	Πετεφρης	Poti Fer
68	<i>Manasses</i>	<i>Μανασσης</i>	<i>Manasses</i>
69	<i>Efraim</i>	<i>Εφραιμ</i>	<i>Efraim</i>
70	Syryjka	Συρα	
71	Machir	Μαχιρ	
72	Galaad	Γαλααδ	
73	Sutalaam	Σουταλααμ	
74	Taam	Τααμ	
75	Edem	Εδεμ	
76	Bala	Βαλα	Bela
77	Chobor	Χοβωρ	Beker
78	Asbel	Ασβηλ	Aszbel
79	<i>Gera</i>	<i>Γηρα</i>	<i>Gera</i>
80	Noeman	Νοεμαν	Naaman
81	Agchis	Αγχις	Echi
82	Ros	Ρως	Rosz
83	Mamfin	Μαμφιν	Muppm
84	Ofimin	Οφιμιν	Chuppm
85	Arad	Αραδ	Ard
86	<i>Dan</i>	<i>Δαν</i>	<i>Dan</i>
87	Asom	Ασομ	Chuszim
88	Nefthali	Νεφθαλι	Neftali
89	Asjel	Ασιηλ	Jachseel
90	Goyni	Γουνι	Guni
91	Issaar	Ισσααρ	Jeser
92	Syllem	Συλλημ	Szillem
93	Balia	Βαλλα	Bilha
94	<i>Herosi</i>	<i>Ηρωων</i>	
95	Ramesse	Ραμεσση	
96	Gesem	Γεσεμ	Goszen
97	Arabia	Αραβια	

Czasem zadziwić może drobna niekonsekwencja, gdy imię *Kain* ma formę *Kain*, zaś *Kainav* jest transliterowane jako *Kajnan*, albo raz forma „syn Amisadajego” *Αχιεζερ υιός Αμισαδαι* (Lb 1,12), a w następnym rozdziale „syn Amisadaja” *Αχιεζερ υιός Αμισαδαι* (Lb 2,25). Wśród tych obco brzmiących imion, zadziwia spolszczona forma „syn Michała” (Lb 13,13).

Nazwy własne są odmieniane według zasad polskiej ortografii, więc nieraz Czytelnika zdumiewają formy „Sarrze” czy „Rebekce”, w których rozpoznaje zmienione imiona: „Sarra” czy „Rebekka”.

Gdy Septuaginta podaje nazwy własne motywowane apelatywami, Autor przekładu również je tłumaczy. Stąd mamy:

– „Życie” jako imię Ewy και ἐκάλεσεν Ἀδαμ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ζωή, ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων (Rdz 3,20);

– „Studnię Przysięgi” (φρέαρ τοῦ ὄρκου) (Rdz 21,14) jako Beer-Szeba;

– „Kopiec Świadectwa” Βουνὸς τῆς μαρτυρίας, „Kopiec Świadek” Βουνὸς μάρτυς, „Kopiec jest Świadkiem” Βουνὸς μαρτυρεῖ oraz „Widzenie” Ἡ ὄρασις (Rdz 31,47-48) (odpowiednio BT Jegar Sahaduta, Galed, Galed i Mispa);

– „Gorycz” (πικρία) / „wody z Merry” (Wj 15,23);

– „Objawienie” i „Prawda” na „urim” i „tummim” (Wj 28,30);

– „Władcę” zamiast „Molocha” και ἀπὸ τοῦ σπέρματος σου οὐ δώσεις λατρεύειν ἄρχοντι (Kpl 18,22);

– „Groby Zachcianek” Μνήματα τῆς ἐπιθυμίας (BT Kibrot-Hattaawa) (Lb 11,34-35);

– „Wodę Buntu” ὕδωρ ἀντιλογίας (Lb 20,13) (BT „wody Meriba”);

– „Wodę Sprzeciwu” ἐπὶ τοῦ ὕδατος τῆς λοιδορίας (Lb 20,24) (BT „u wód Meriba”);

– „Klątwę” Ἐνάθεμα (BT Chorma);

– „Osady Wiejskie” πόλεις ἐπαύλεων (Lb 22,39) (BT Kiriath-Chusot);

– „Wąwóz i Tereny Złotonośne” Αὐλὼν και Καταχρύσεια (Pwp 1,1) (BT Chaserot i Di-Zahab);

– „szczyt Ociosanego” czyli „szczyt Nebo”, jak Autor podaje w przypisie ἀνάβηθι ἐπὶ κορυφὴν Λελαξευμένου (BT „szczyt Pisga”) (Pwp 3,27).

W tekstach tłumaczenia nie pojawia się za Septuagintą imię „Jahwe”. Natomiast w scenie przy krzaku gorejącym Bóg ujawnia, że Jego imię to – pisane wielkimi literami – „BĘDĄCY” (ὁ ὢν).

Ks. prof. Remigiusz Popowski opatrzył przekład licznymi wyjaśnieniami dotyczącymi wybranych rozwiązań translatorskich oraz umożliwiających zrozumienie danego zdania. Techniki eksplicytacji widoczne są, między innymi, w dodaniu powszechnie używanego słowa „manna” do greckiej nazwy zjawiska „man” („Temu chlebowi synowie Izraela nadali nazwę *man*, manna. Był on biały jak ziarno kolendry” και ἐπωνόμασαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μαν· ἦν δὲ ὡς σπέρμα κορίου λευκόν (Wj 16,31)). Autor przekładu objaśnia swoje decyzje translatorskie, ale też próbuje uzasadniać rozwiązania tłumaczy Septuaginty, np.

uzasadnienie zastosowania przeczenia w Kpl 14,39 („Gdy zobaczy, że skażenie na ścianach domu nie rozszerzyło się, nakaże wyjąć te kamienie”). Ujawniane są również problemy, błędy i niekonsekwencje w tekście źródłowym, np. Pwp 11,24 „od pustkowi i Antylibanu” ἀπὸ τῆς ἐρήμου καὶ Ἀντιλιβάνου (w przypisie: „według logiki i geograficznego położenia Ziemi Obiecanej powinno tu być „od pustkowi do Antylibanu” (...)) Jednak tekst grecki nie daje podstaw do takiego logicznego przekładu”).

W przypadku trudnych translandów ks. prof. R. Popowski proponuje ekwiwalenty wymyślone, na przykład, dla gatunków szarańczy z Kpl 11,22: wędrowna, pustynna, fioletowa, walcząca z węzami. Według przypisu trzy pierwsze nazwy wzięte umownie z nazewnictwa entomologicznego najpopularniejszych gatunków, ostatnia przetłumaczona dosłownie. Nazwa wojowników (Wj 14,7; 15:4) τριστάτας została przetłumaczona jako „doświadczeni weterani” (NETS „three-ranked officers”; scs. „всадники тристаты”). Pojawiają się też ekwiwalenty opisowe, na przykład, „ofiara związana z ocaleniem” jako tłumaczenie θυσία σωτηρίου z Kpl 3,1. Nietypowe w tłumaczeniach biblijnych ekwiwalenty pojawiają się też w tłumaczeniu następujących wersetów: Wj 28,35 „liturgia” („w czasie sprawowania liturgii”; Wj 10,11 „Spełnijcie dla Boga posługę liturgiczną”; Wj 28,43 „ołtarz dla sprawowania liturgii”); Lb 3,38 „sanktuarium” („opieka nad sanktuarium” φυλάσσοντες τὰς φυλακὰς τοῦ ἁγίου); Kpl 2,4 „piekarnik” („ofiare upieczoną w piekarniku” ἐὰν δὲ προσφέρῃ δῶρον θυσίαν πεπεμμένην ἐν κλιβάνῳ”); Pwp 28,27 „tyłek” („Pan może uderzyć w ciebie gorpiejącym wrzodem egipskim na tyłkach” πατάξει σε κύριος ἐν ἔλκει Αἰγυπτίῳ ἐν ταῖς ἔδραις) (w innych językach: NETS „sore in the seats” / scs. „Да поразит тя господь вредом египетскимъ в седалищах”).

Podsumowanie

Główną konwencją/strategią zastosowaną w tłumaczeniu tekstu o tak wielkim znaczeniu od czasu jego powstawania do współczesności dla różnych grup wyznaniowych jest przybliżenie tekstu odbiorcy. Nadrzędną strategią translatorską jest zatem strategia wyobcowania (egzotyzacji) widoczna w warstwie formalnej, w dbałości o przekazanie czytelnikowi odmienności odróżniających tekst grecki od tekstu hebrajskiego, w tłumaczeniu nazw własnych. Tłumaczenie oddaje podstawę tekstową, ale nie jest tłumaczeniem syntagmatycznym, tylko literackim. Ks. prof. Remigiusz Popowski zgodnie z zapowiedzią nie

odwzorowuje niewolniczo struktury zdań źródłowych, ale też nie narusza myśli poszczególnych zdań, aby literackość osiągnąć. W tłumaczeniu nazw własnych Autor polskiego tłumaczenia Septuaginty stosuje zasadniczo technikę transkrypcji – ku zaskoczeniu czytelnika posługującego się tradycyjnymi nazwami postaci i miejsc biblijnych – z wyjątkiem najbardziej znanych antroponimów i toponimów, gdy wybiera uznany ekwiwalent (np. Mojżesz, Józef, Morze Czerwone). Inne techniki tłumaczenia nazw własnych to ekwiwalent opisowy lub wymyślony, a także tłumaczenie nazw znaczących. W przekładzie pojawiają się elementy eksplicytacji, dodawania słów nieistniejących w tekście źródłowym, aby sens zdania był klarowny (np. czasowników modalnych, ale też niektórych nazw „*man*, *manna*”). Tłumaczenie jest jawne (z przypisami, objaśnieniami i komentarzami do poszczególnych problemów i rozwiązań translatorskich).

Dr Monika Szela-Badzińska, SBP 371